

SUBJECTIEF EN OBJECTIEF DENKEN

Discussieavond 12 september 1957

Goeden avond, vrienden.

Het is weer het begin van het seizoen. Mag ik - eer ik begin - U nog even wijzen op het feit, dat deze belichting geschiedt volgens óns weten en vanuit óns standpunt? Het is een discussieavond. Dat wil dus zeggen, dat U, nadat ik mijn onderwerp behandeld heb, een pauze krijgt, waarin U alle strijdpunten uitvoerig met elkaar kunt bespreken. De bedoeling is dan eigenlijk, dat U probeert om mij te overrompelen met Uw allesdoordringende scherpgestelde vragen. Of U dat gelukken zal, is natuurlijk een tweede punt, dat kunnen we pas na de pauze beslissen. In ieder geval hoop ik, dat U met aandacht en ook met genoeg zult kunnen luisteren.

De onderwerpen, die vooral op besloten discussieavonden en ook wel op enkele andere avonden worden behandeld, hebben alle een licht religieus karakter. Zoals U weet gaat het ons niet om een BEPAALDE godsdienst of een bepaald godsbegrip. Wel gaat het ons om een begrijpen van de mogelijkheden en het vormen van een weg langs welke de mens zelve tot zijn God kan komen.

Het onderwerp van deze avond stelt ons al direct in de gelegenheid een vergelijkende studie te maken omtrent het Oosten en het Westen. Daarbij vallen ons in de eerste plaats de verschillende benaderingen op. Het Westen hoort over het algemeen niet goed. Dat klinkt misschien vreemd, maar de capaciteit van het Westen tot horen is vervlakt. Juist daarom zou men het enigszins objectief kunnen noemen, waar het totale horen van de Westerling slechts een gemiddelde van de werkelijke inhoud opneemt, nooit de details. De Oosterling daarentegen luistert zo goed, dat voor hem elke toon, elke zinswending, een bijzondere nadruk of een aparte betekenis kan geven aan hetgeen gesproken is.

Dit komt zelfs in de spraak van vele oosterse volken naar voren. Hun taalgebruik is niet alleen afhankelijk van de woordvormen op zichzelf, maar wordt tevens versterkt door een zekere melodiek, waarbij toonvorming en toonhoogte aan zekere woorden in de zin een betekenis geven. Het sterkst kennen we dit b.v. in China, waar alleen verschillende toonwerping (dus stijgende of dalende toon op een bepaalde lettergreep) de totale betekenis van zin of woord veranderen kan.

Daar staat tegenover, dat het Westen in zijn objectiviteit van horen zich visueel gemakkelijk laat bedriegen. Het zien van de Westerling is zeer subjectief. Zijn aanschouwen der dingen is zo zeer gebonden aan zijn eigen persoonlijkheid, dat hij alleen zijn persoonlijke reactie van het geziene verwerkt, niet de reacties van anderen. De Oosterling heeft daarentegen juist bij het zien een zekere objectiviteit. Details, die stemmingbepalend zijn voor een Westerling (b.v. vuil of perfecte afwerking) zeggen de Oosterling wat minder. Hem gaat het om het totale beeld, de totale uitdrukking. Hij kan zich de bijkomstigheden, die hij zich zeer goed realiseert, we denken en zo toch tot een zuivere aanvaarding van de hoofdgedachte komen. Deze eigenschappen van Oosten en Westen eigenschappen, die zich in de laatste tijd nog sterker hebben ontwikkeld zijn geloof ik ook bepalend voor de verschillen in het denken van het Oosten en het Westen. Misschien kunnen wij het gemakkelijkst vergelijken, wanneer wij twee punten tegenover elkaar zetten. Ik noem daarvoor een moderne wetenschap n.l. de psychologie. De Oosterling zegt: De innerlijke mens reageert op verschillende wijzen door de beelden, die hij in zich bevat. Beïnvloed door die krachten, die hem doortrillen, wordt hij nu tot God, dán tot verwerpene. De Westerling kan een dergelijke zin misschien waarderen, maar het is de vraag, of hij hem in zijn volledige betekenis begrijpt. Als hij precies hetzelfde wil zeggen, betoogt hij als volgt: Achter het bewuste schuilt in de mens een onbekend gebied, waarin een totaliteit van herinneringen optreedt, die voortdurend stemmingbepalend kan werken op elk van zijn afzonderlijke functies, elk van zijn afzonderlijke reacties. Het spel der onbewuste herinneringen is als zodanig drijvend en leidt tot daadstelling of daadonthouding. Basta!

Beiden hebben precies hetzelfde gezegd. Maar de zwaarwichtige dreun van het Westen zal toch in zijn uitdrukking een onvollediger beeld geven dan de dichtertelijke, meer op de subjectieve, de persoonlijke door de toon ingestelde benaderingswijze van het Oosten. Wij kunnen deze verschillen niet alleen in de wetenschap vinden. Laten wij een ogenblik het religieuze denken van Oost en West naast elkaar stellen: Voor het Oosten is het rijk na de dood, het geestenrijk, over het algemeen een realiteit, ook al wordt het niet gezien. Elke weergave daarvan in beelden is een symbolische weergave, die een zeer sterke voorstelling wekt. Het geziene wordt zozeer ervaren langs een objectieve (dus beschouwende) waarneming, dat het mogelijk wordt door ontrafeling buiten eigen indruk om volledig elk detail er uit te nemen.

In de oosterse tempel met zijn vreemde massa is er geen scheiding tussen het plechtstatige en het zuiver menselijke. Er zijn contrasten, die heel vaak de Westerling belachelijk voorkomen. Hier zit iemand handel te drijven, daar voedt een moeder haar jongste kind, en iets verder voltrekt een offerpriester het laatst aangeboden offer. Rond en achter hem zijn de soms groteske, soms wonderlijk schone vormen van goden en demonen uitgebeeld door kunstenaars lang geleden of gereproduceerd misschien in de moderne tijd. Het hele leven speelt zich daar af. Degene, die komt om te ervaren, zal bewust datgene zien, wat hij zoekt. Degene, die komt in de intentie de goden te ontmoeten, ziet over het alledaagse leven heen. Het wordt geëlimineerd, omdat de concentratie op één deel de stemming, die door de andere delen zou kunnen worden gewekt, eenvoudig terzijde zet. In zijn subjectieve benadering kiest de Oosterling die delen van de scène, die voor hem noodzakelijk zijn, ter beleving en beschouwt deze objectief. Hij ziet deze als voorwerpen, als uitdrukkingen en hiermede vindt hij zijn contact met hogere krachten, Hier beantwoordt zijn behoefte aan hulp, zijn verlangen naar innerlijke steun, naar uiterlijke bereiking, aan het totaal van zijn beleren in dit geziene.

Dat wil niet zeggen, dat ook de klank hier niet een grote rol speelt. Wanneer ge de tempelhoorns gehoord zoudt hebben, zoals ze van sommige tempels klinken, sonoor, krachtig, haast ruw, wanneer ge het eigenaardige gedreun van gongs en trommen hebt gehoord, het klinkende snarenspeel en de vreemde klagende toon van de gewijde fluit, dan zoudt ge U kunnen voorstellen, dat wat de Westerling doet, wanneer hij een tempel bouwt vol van plechtigheid, waarbij elke lijn in een hoofdpunt uitloopt, dat hier de oosterling hetzelfde probeert gedaan te krijgen door de klank.

De pracht (die ook het Westen kent) bij zijn religie - zij het in een poging tot concentratie in een haast kille eenvoud dan wel in de overdadige pracht van een basiliek - is anders. Het religieus beleven wordt voor de Oosterling niet bepaald door de teksten, die worden gezegd. Ze zijn bijkomstig. Ze geven achtergrond, ze geven sfeer. Hetgeen hij echter waarneemt en daardoor in zichzelf verwerkt, geeft de werkelijke inhoud en betekenis.

Hoe anders is het in het Westen. Het koor zingt. Het orgel stormt - na, een zacht preluderen - met grote golven op de mensen in. De priester incanteert. Zijn bewegingen blijven zinledig. Er wordt een zegen uitgesproken met een gebaar. Ach, het zegt zo weinig. Het zijn de woorden, die verwerkt moeten worden. En zo bouwt ieder zich uit de woorden een zelfstandig beeld, dat aanmerkelijk van de waarheid kan verschillen. Vanuit dit standpunt zou men zowel de oosterse als de westerse mens verder kunnen benaderen. En dan gaan we ons onwillekeurig afvragen wat in deze mens het belangrijkste is.

Vreemd genoeg heeft het Oosten een sterker zin voor realiteit dan het Westen, daarnaast echter een veel eenvoudiger en natuurlijker aanvaarding van het onbegrijpelijke, het bovennatuurlijke. De Westerling daarentegen worstelt voortdurend met de realiteit. Wanneer wreedheid noodzakelijk is of zelfs maar nuttig of eenvoudig, ziet de Oosterling er over het algemeen niet tegen op. Wat noodzaak is en geoorloofd is volgens zijn voorstellingen, dat voltrekt hij zonder ook maar één trek op zijn gelaat te doen veranderen. Hij zweept zich daartoe niet op. Wanneer hij komt tot een opzweepen, gebeurt dit alleen, wanneer een religieuze - of de laatste tijd ook wel politieke - voorstelling hem voortdurend beweegt om de huidige werkelijkheid te ontkennen. Dan is het een roes,

De Westerling kent echter een voortdurend zelfbedrog. Hij spreekt over wreedheid als iets van uit den boze. Hij predikt voortdurend de zelfbeheersing en in feite huichelt hij. Want hij is niet in staat zijn eigen leringen te volbrengen.

Ik ben me ervan bewust, dat dit voor de meeste van U een hard oordeel is. Toch is het waar. Het Westen leeft op uiterlijkheden. De innerlijke werkingen blijven voor de buitenwereld volledig verborgen. Daarentegen zal veel, wat sociaal leven heet in het Westen, in het Oosten verborgen worden. Het hoort niet thuis in de openlijkheid. Maar er is geen enkel ogenblik van aarzeling om innerlijk denken en beleven volledig te openbaren. Deze verschillen zou ik graag willen illustreren. Nu gebruik ik voor deze illustratie een paar - U kunt misschien zeggen - gedichten. Het is niet helemaal juist, maar het lijkt er wat op. Gedichten, die uit oosterse en uit westerse bron voortkomen. Ik zal trachten om ook deze verschillen te belichten en daarbij tevens te wijzen op het verschil van waardering. Het Westen zegt.

Het bloed van een stervende zon, dat de hemel kleurt, betekent het einde van een vredige dag. De belofte van een nacht met flonkerende sterren, waarin wordt vervuld, wat het geestesoog zag. In de stilte, die daalt, klaagt mijne ziel om al, wat in het leven zo plots haar ontviel. Een duister, dat beschut, dat behoedt voor geweld, dat is de ziel, die zichzelf reeds van later vertelt. Van wereldenwonder en wereldenschoon, die eens worden tot werkelijkheid en worden haar woon.

De beelden zijn in de eerste plaats visueel. Zonsondergang, de nacht, de stemming, die als interpretatie wordt neergelegd, is uitgedrukt in die beelden. Volkomen subjectief is de invloed verwerkt, maar ze wordt beeldend weergegeven, omdat hierdoor voor de westerling het begrip van verwachting, lijden en uiteindelijke verheerlijking het best wordt uitgedrukt. De Oosterling doet dat anders. Men zou haast zeggen, praktischer.

Temidden van het stof der strijdenden stond de held. Hij wierp de glimmende schijf. Het geweld overspoelde hem. Maar vlammen schoten uit zijn ogen en zo overwon hij het leven. Hij overwon de duisternis van de dood. Want ziet, de goden kwamen tot hem en namen hem op, als waardig met hen te zijn voor alle tijd. Maar altijd nog daalt hij neer, wanneer het onrecht op de wereld leeft. Het is het blinken van zijn zwaard, dat weer het téken geeft tot strijd en zo brengt der goden wil tot aardse werkelijkheid.

Dat is heel iets anders. Wat hier gezegd wordt over het strijdgewoel is zeker ook beschrijvend. Maar de indruk, die wordt weergegeven, is een andere. Heeft de Westerling uit de beelden, die niet met het ik in verband staan, langzaam maar zeker zich een gedachte geconstrueerd, de Oosterling neemt zijn beeld alleen maar als omschrijving. Hij kan de wereld niet zien als een zonsondergang. De wereld is een strijd. En degene, die in die strijd staat en weet te overwinnen, dat is degene, die ten slotte het hiernamaals wint.

De klank van het gedicht, in de eigen taal schoner dan in welke vertaling ook, kent bovendien een eigenaardig ritme, waarmee de voordrachtskunstenaar - het werd meestal gereciteerd met de begeleiding van een tweesnarij instrument en een kleine trom of tamboerijn - hier een geheel eigenaardige versie brengt. Het geluid wordt een decor. Wat de Westerling met zijn beelden heeft willen zeggen, is hier het ritme, de klank. En daarin staat de mens nu zelve, de held. In het strijdgewoel voortdurend vechtende, ook al dreigt hij ten onder te gaan. Door die vereenzelviging kan het natuurlijke beeld van wereldstrijd worden gerealiseerd als een verheerlijking, een opgenomen worden tot de goden. Dus tot een andere wereld.

Maar verdergaand dan de Westerling concludeert hij: Dit alleen kan nooit voldoende zijn: dat is geen leven. En hij zet de terugkeer van de held als het beeld van werkelijkheid. De mens, die terugkeert op de wereld om zijn taak te volbrengen, om voort te zetten hetgeen hij begonnen is. Het is ook opvallend, dat - terwijl men in het Westen zich heel vaak slechts vol schroom tot de mogelijkheid van reïncarnatie wendt - in het grootste deel van Azië, het grootste gedeelte dus van het Oosten, een dergelijke gedachtegang normaal wordt genoemd. Men ziet immers de dingen geboren worden en ondergaan. Er is geen noodzaak om dit voor jezelf te veranderen. Je concentreert je op hetgeen je ziet in het leven en concludeert, dit kan niet het einde zijn. Maar we zien ook, hoe en volmaakt vele dingen zijn, wanneer ze voor onze ogen ten einde gaan. Dan is de logische conclusie: het moet terugkeren en voortgaan.

O zeker, het denken gaat - vanuit westers standpunt - vaak over tot absurditeit. Men denkt hier aan beschrijvingen, die worden gegeven omtrent reïncarnatie, waarbij een geest ontvlucht uit eigen lichaam en zich ziet geplaatst voor een lange straat vol met paleizen en kastelen. Ze gaat een ervan binnen. Daarin besloten ontdekt ze zich herboren in een zwijn. Dwaasheid. Ze zijn de dingen niet in de sferen. Maar de gedachten op zichzelf van het kiezen naar eigen

neiging, naar eigen denken, is heel wat juist dan het verlossingsgeloof van de Westerling. Omgekeerd zijn er punten in het oosters denken, die ik gaarne vervangen zou zien door punten uit het Westen. Het Oosten ziet de continuïteit van zijn als een oneindige keten. Er is geen ogenblik van einde. Het beste, dat je bereiken kunt, is een opgaan in een wereld, waarbij het totaal van daad en daadkracht wordt tot een soort van bespiegeling, een beschouwend beleven. De Westerling echter komt - in veel van zijn filosofieën althans - tot een God, dus een totaal ander wereld met een geheel eigen betekenis en waarde. Ook hij maakt vaak de fout deze wereld, als een oneindige keten te zien.

Het is het beste van Oosten en van Westen, dat ons tot een eenheid kan brengen. Ik zou daarom hier graag voor U een denkwijze ontwikkelen, die - eigenaardig genoeg - geboren is uit een wisselwerking tussen Oost en West. Ze is nog niet zo oud. Maar ze is op zijn minst genomen zeer interessant te noemen.

De mens is een slaaf der omstandigheden (zuiver Westers), want in de mens leven zijn daden en belevingen voort als demonen en goede geesten of dawa's. (zuiver Oosters.) Hierdoor is de mens in zijn uiterlijk leven nooit vrij. (beperkingstheorie, Westers.) Zijn onvrijheid laat hem als enige vrijheid het verder gaan en zo de oplossing van de keten van oorzaak en gevolg. (Oosters) Hierbij kan nooit gesteld worden, dat een definitieve en omschrijfbaar God aanwezig is. Noch kan worden gestipuleerd, dat enigerlei vastomlijnde hemel of aanwezig is. (het Westen) Want elke beleving in zichzelf is uniek. En zo zijn er duizenden hemelen, duizenden werelden, waarin allen volgens hun eigen bewustzijn zich het leven hernieuwd realiseren en het gevolg ondergaan van eigen leven en bewustwording. (Oosters.)

En dan de climax, de clou, die je niet meer kunt uitschakelen ten opzichte van Oost of West, die je ook niet kunt definiëren, omdat zij in haar samensmelting praktisch kosmisch geworden is: Het denken van alle mensen, al wat geleerd is door profeten en denkers, leidt naar de realisatie van deze wereld, deze persoonlijke wereld waarin de mens de voleinding van zijn noodlot zelf aanschouwt. Het is daarom, dat alle denken voor ons waardevol is. Dat een ieder, die oprecht spreekt, onze eerbied verdient. Ja meer, gehoor verdient. Want in het totaal van denken heeft hij ons zijn weg gegeven, die mogelijk voor een langere of kortere wijl ook ónze weg kan zijn.

Dat is een verenigen van de stellingen van Oost en West. Geen dogmatiek. Geen versmelting van invloeden. Alleen een erkenning van de zuiver persoonlijke weg, die een ieder gaat en een aanvaarding van elke leerstelling, die oprecht wordt gebracht als een mogelijkheid om de eigen weg verder te gaan.

U zult zeggen: Wat heeft dit met horen en zien nog van doen? Horen en zien liggen niet alleen op het zuiver stoffelijke vlak. Horen - de schijnbaar objectieve beleving van de Westerling, die bij een persoonlijk beleven direct ook in invloeden (dus kleur of andere visuele beelden) wordt vertaald en gelijktijdig ook het decor van de Oosterling - is niet in staat volledig te doen overzien, wat hier eigenlijk gebeurt. De subjectiviteit van zien, de persoonlijke uitdrukking in het zien, is hier ook aanwezig. Een ieder heeft voor zichzelf een beeld van zichzelf en van zijn wereld. Dit beeld ligt op geestelijk vlak. Een ieder hoort in zich op zijn wijze - als decor of als een openbaring - andere krachten, andere gedachten en werkingen. En het is hier, dat de eenheid geboren kan worden. Want horen en zien, mijne vrienden, zijn eigenlijk functies van het leven. De beleving wordt mogelijk door de waarneming.

Zonder waarneming geen herinnering, geen vergelijking, geen denken en dus geen bewust beleven. Deze instrumenten zijn zeker niet alleen beperkt tot het stoffelijke. Integendeel, ook geestelijk zijn horen en zien volk men normale, aanvaardbare en gangbare termen. Moge de betekenis daarvan misschien ietwat veranderen, waar ook de geaardheid van het wezen - vrij van de stof - zich enigszins wijzigt. Toch kan worden gezegd, dat horen en zien juist in het geestelijke bewustzijn een even grote invloed hebben als in het stoffelijke. En hier wordt ons duidelijk, waarom de verschillende wegen, de verschillende waarderingen van het horen en zien, de twee door ons besproken gebieden, ten slotte toch tot een eenheid leiden. Wij spreken (westers) over sferen van licht, waarbij het licht een uitdrukking van gedachten is, een melodie in kleurschakeringen, in krachten, in weerkaatsingen. Eigenaardig genoeg spreekt juist de Oosterling daarnaast over de tuinen der eeuwen, waar een eeuwige melodie zweeft. En vreemd genoeg wordt die melodie hier tot het betekenis gevonden. In zijn tuinen, die hij soms omschrijft als lotusvijvers, spiegelend in het licht, omringd door weiden, bergen en bossen, beleeft hij uit de klank nu zichzelf en bouwt zo zijn wereld tot zijn eigen beeld. Uit het

licht, dat voor de Westering een realiteit wordt, wordt voor hem geboren de achtergrond van de melodie der sferen. En de melodie der sferen intensifieert zijn beleven en geeft ten slotte een vaste lijn aan zijn wereld van licht en kleur.

Zij ontmoeten elkaar hier. Want als voor de een de kleur een vaag en wonderlijk spel is, voor de ander een landschap en wanneer beider beleving gelijk is, is a.h.w. het visuele, het als realiteit geziene, één. De klank van de één, die voor hem wordt van de verwerkelijking van zijn leven tot de achtergrond, die hem de persoonlijke, visuele beleving mogelijk maakt, wordt voor de tweede zijn uitdrukking van zijn Al-kennen, dat hem - juist door het objectief beleven, het beleven van het gemiddelde - een vastere vorm doet zien in zijn eigen wereld. Zij komen hier sterk met elkaar overeen. Zo krijg je het antwoord op de vraag: Wat is het verschil, wat de overeenkomst tussen Oost en West.

Het verschil tussen Oost en West is in de eerste plaats de wijze van beleving. De wijze van beleving, die gepaard gaat met een ander soort van logica, een ander denken, een andere benadering. Dit is gelegen in het reëel aanvaarden van het leven door de Oosterling en het slecht als ideaal aanvaarden van het leven door de Westering. Gelijktijdig de nuchtere poging tot verwerkelijking der idealen van het Westen gepaard gaande met de volledige overgave aan het ideaal in het Oosten. Deze verschillen lijken moeilijk te overbruggen. Ze zijn niet door de techniek en zelfs niet door een voortdurend onderling contact geheel op te heffen. Maar de overeenkomst is groter. Want beiden streven naar een vrije uitdrukking van hun eigen wezen in een wereld, die deze uitdrukking mogelijk maakt. Oosten en Westen, zoeken naar een gemeenschap, waarin het als persoonlijkheid deel-zijn gelijktijdig een bevestiging van het geheel betekent.

Het kastesysteem van het Oosten en de sociale rangorde van het Westen ontlopen elkaar niet zoveel. De wijze, waarop zij zich hieraan vasthouden en zelfs - wanneer de voorrechten der kasten langzaam worden prijsgegeven - het verschil in geboorte toch blijven zien, komt overeen met de wijze, waarop het Westen bepaalde edele geslachten en geslachten van rijken te allen tijde - ook zelfs na een verarming - toch blijft zien als verschillend van de rest.

Er is wel degelijk een grote overeenkomst. Een overeenkomst, zoals ik U reeds zei, in streven. En een overeenkomst in doel. De mens streeft naar zijn geluk. En ieder ziet dat op zijn wijze. Het Oosten ervaart het als een tevreden accepteren van wat is. Het Westen als een ombouwen van dat, wat is tot dat, wat men droomt. De droom van het Westen kan een bevrijding betekenen voor het Oosten. En de werkelijkheidszin van het Oosten, zal zeker het Westen de teugels aanleggen, wanneer het zoekt te ver te gaan in zijn overschrijden van elke menselijke norm.

Dat is dan het probleem, dat we hedenavond, met elkaar bespreken, vrienden. Een probleem, dat ongetwijfeld voor vele vragen ruimte heeft. Misschien mag ik Oost en West dan nog bezien door de ogen van wat ik zou willen noemen een indische Kipling. Kipling was chauvinist met eerbied aan de ene kant voor de inboorling, aan de andere kant vooral het bewustzijn der verschillen. Hij was het dan ook, die durfde zeggen: East is East and West is West and never the twain will meet. Nooit zullen de twee elkaar ontmoeten. Hoor, hoe de Oosterling dit probleem oplost.

De bleke droom van het vreemde volk met het blonde haar, zij is een werkelijkheid, die snel vergaat. Maar eeuwig is de geest van India, die voort leeft - altijd weer. Die herboren wordt bij elk kind, dat een kreet slaakt op de wereld. En zij, de blonden, die dromen van de wereld, die zij regeren, zij worden geregeerd. Want zij kunnen niet ontgaan de invloed van de gedachte, de kracht van ons volk. In de aanvaarding, die het Oosten kent als een kracht tot strijden (die het vaak verbergt), is de mogelijkheid gelegen, dat Oost en West eens tot eenheid worden. Wanneer het Westen begrijpt en het Oosten aanvaardt, hoe groot zullen ze dan beiden zijn.

Vergeet niet, dit werd gesproken en geschreven kort na de grote onlusten in Poona rond 1870/1880. Lang geleden dus. Maar het geldt vandaag aan de dag nog. Er is geen scheiding tussen Oost en West, omdat beiden elkaar aanvullen. Het is niet zo, dat alle wijsheid uit het Oosten komt. Maar het is zo, dat de aanvaarding van het Oosten de wijsheid van het Westen maakt tot iets, dat verder reikt dan het zuiver stoffelijke. De melodie die het Westen schept, kan het Oosten soms bekoren, maar veelal verrijkt het haar, geeft haar nieuwe inhoud. En -

ofschoon het Westen het niet altijd kan aanvaarden - drukt het Oosten het werkelijke wezen der melodie beter uit dan het Westen dit kan.

Toch schept het Oosten niet altijd de volheid van muzikale uitdrukking, die het Westen produceert. De schouwspelen, die het Oosten als een normaal deel van zijn al-dag steeds weer naar voren schuift, de feestelijke ontrukking aan het alledaagse, zijn langzaam maar zeker doorgedrongen tot het Westen. En wanneer de beleving daarvan in het Westen even intens zou worden als in het Oosten, de begrippen, de waardering daarvoor ook even groot, het geduld daarvoor even groot, dan zou het Westen de kostelijke kunst der ontspanning geleerd hebben.

Men glimlacht in het Westen wel eens over een spel, dat uren lang door gaat en werpt het dan op goklust. Men hoort over toneelspelen van ongeveer gelijke naam, die dagen lang kunnen duren en begrijpt niet, hoe men het geduld kan hebben dat alles te aanschouwen. En men begrijpt ook niet de inhoud, die ze hebben. Het Westen zal daar langzaam maar zeker aan moeten gewennen. De honger van het Westen naar ontspanning, ja, de noodzaak tot ontspanning, brengt de oosterse wijze van denken - dus ook van zien, van horen - dichter bij de mens, bij de westerse mens, dan tot heden toe het geval was. Omgekeerd zal de prikkel tot activiteit, die als een zweepslag vanuit het Westen over de wereld gaat, langzaam maar zeker ook de Oosterling uit zijn verstard luisteren wakker roepen en hem dwingen het decorum prijs te geven voor iets, dat een redelijk objectieve werkelijkheid kan inhouden. Zo naderen twee delen van de wereld elkaar. En uit die twee worden m.i. de gedachten geboren, die in de komende tijden de totale wereld beheersen zullen. Worden de leringen geboren, die de mens zullen bevrijden. De Westerse mens van een te groot materialisme, de oosterse mens van een te groot fatalisme, dat geen rekening hield met de werkelijkheid.

Nabeschouwing

Ik mag nu misschien ook nog even herinneren aan het doel van deze discussieavond. Mens en geest kunnen elkaar soms betrekkelijk gemakkelijk verstaan, omdat de geest de achtergrond der gedachten ziet en - al doen we dat niet altijd op een bijeenkomst - voor zich toch door het assimileren van die gedachten het standpunt kan overzien, begrijpen en waarderen. De mensen t.o.v. elkaar doen het anders. Ze willen eenvoudig elkaars standpunt niet zien uit angst, dat ze daardoor hun eigen houvast verliezen.

Wij beleggen een bijeenkomst als deze - ach, zovele bijeenkomsten, waarin hoofdzakelijk over schijnbaar niet-religieuze dingen wordt gesproken - eigenlijk alleen om U te leren hoe alle dingen altijd iets goeds dragen. Om U te leren hoe elk standpunt persoonlijk verdedigbaar is, zonder dat het daarom ook gelijktijdig algemene waarde krijgt. Wij trachten U te leren, dat er geen enkele band kan bestaan tussen mens en mens, volk en volk, wereld en wereld, dan een band, die gebaseerd is op een begrip van eenheid. Niet voor niets herhalen wij dit al jaren lang telkenmale weer zo terloops. Want alles is voortgekomen uit God. Dat geloven wij. Wat voortgekomen is uit God, is verwant, is één in God. Die eenheid moeten we zoeken, moeten we voor onszelf weer tot werkelijkheid maken, opdat we God kunnen beseffen, opdat we het Goddelijke kunnen vinden in alles rond ons.

Alle scheidingen, die er bestaan, alle geschillen zijn oppervlakkig. Natuurlijk verschillen wij. Want zijn we niet gezamenlijk de delen van een volmaaktheid? Natuurlijk verschillen Oost en West: en zullen ze altijd blijven verschillen. Ze kunnen niet één en dezelfde, één en gelijk worden. Maar zij kunnen wel binnen dit grote geheel komen tot een aanpassing aan elkaar, een samenwerking, waardoor juist uit de kwaliteiten, die elk voor zich uit het Goddelijke heeft gekregen, een grotere eenheid en een benadering van grote volmaaktheid ontstaan. Dat geldt voor Oost en West. Dat geldt voor ons horen en ons zien, die - samenwerkende - ons het juiste beeld moeten geven, terwijl ze elk voor zich ons kunnen bedriegen. Dat geldt voor elke mens t.o.v. elke andere mens: voor geest tegenover mens, mens tegenover geest en geest tegenover geest. Wij moeten zoeken naar de overeenkomsten. Wij moeten zoeken naar de punten, die ons samenbrengen, die ons contact geven. Wij moeten leren ons in die wereld te bewegen als een deel ervan, niet als een tegenstelling tot wat anders. We moeten leren om die wereld te vertrouwen en onszelf te vertrouwen ook al is het vaak moeilijk. We moeten vóór alles leren de wereld te aanvaarden zoals ze is, en onszelf zó te vormen, dat we voor ons eigen denken passen in die wereld en iets kunnen betekenen voor die wereld.

We mogen nooit een ander zijn vrijheid nemen. We moeten wel onze eigen vrijheid kunnen beperken, wanneer wij voelen, dat dat voor die wereld beter is. Door te leven en te werken als deel van een geheel kunnen we komen tot onoverzienbaar grote resultaten. Door alleen van uit onszelven uit te gaan, beperken wij elk contact niet alleen met de wereld, maar met God, met alle krachten, die uit God zijn voortgekomen, vrienden. En daarom.....onze lezingen, ons denken, ons streven. Het streven niet om een godsdienst te stichten, maar om een benaderen van God mogelijk te maken door te zijn, wat ge behoort te zijn: deel van het Goddelijke binnen de schepping.

Ja, daar ben ik bijna aan het preken geraakt. Ergert U zich daar maar niet over. Per slot van rekening, het is toch waar? Voelt U het zelf niet aan? Je kunt alleen mét de wereld leven, met God en de wereld, maar nooit met God zónder de wereld. Je kunt nooit leven alleen met je eigen ideeën en werkelijk de waarheid benaderen. Je kunt wel met je eigen ideeën de wereld leren accepteren, zo jezelf verrijkend en jezelf blijvend tot groter eenheid met de wereld en al het hogere, dat eruit voortkomt.

U komt hier niet om beleerd te worden, of om te leren in de zin van: Uw eigen weten te vergroten en te bevestigen. Ja, misschien denkt U dat nog. Feitelijk komt U hier, omdat U in Uzelve behoefte hebt aan die grotere eenheid met God, Die kunt U vinden in de wereld. Zoals Oost en West tegenover elkaar staan, mensen tegenover elkaar staan met andere begrippen en geloof, zo staat ook U misschien tegenover dingen in Uw eigen wereld wat vreemd. En daarom wou ik er aan het eind van de avond toch even op wijzen: helemaal niet preken, alleen maar erop wijzen.

Vrienden, wij proberen toch ook ons aan te passen aan U en U te dienen. En het is ons een vreugde. Toch geven we onze eigen mening helemaal niet prijs, maar wij respecteren de Uwe, wanneer het maar even mogelijk is zonder onszelf te verloochenen. En zelfs dan respecteren wij, nog de bedoeling, die achter de voor ons niet aanvaardbare mening ligt. Wanneer U nu op diezelfde manier tegenover de wereld gaat staan, denkt U dan niet, dat die éénwording van Oost en West alleen al van U uit gemakkelijker zou worden?

Ik heb hier vanavond in de discussie, die ik voor U heb mogen leiden, horen spreken over een brug. Een brug, die men dan elders zoekt. Maar is de beste brug tussen ons en alle dingen niet: onze oprechte wil om alles te aanvaarden op zijn eigen waarde en waardering, en ons oordeel daarbij gebruikend om ons eigen gedrag te bepalen zonder daarom anderen ons gedrag op te dringen.